

V této části státní závěrečné zkoušky uchazeč(ka) prokazuje schopnost propojit a syntetizovat psychologické poznatky a začlenit je do určitého teoretického výkladového rámce (či více rámců) i s využitím poznatků z pedagogiky, oborové didaktiky a platné legislativy. K okruhům si uchazeč(ka) může připravit i materiál ze svého portfolia, které dokládají jeho zkušenost v práci s konkrétní problematikou.

Předpokládá se, že si každý(á) uchazeč(ka) v přípravě na zkoušku zpracuje níže uvedená témata svým osobitým způsobem. Prakticky to např. znamená, že některým tématům zařazeným do okruhu se bude věnovat detailněji, že vyjádří svůj osobní názor a argumenty, proč ho/ji určitý teoretický přístup z hlediska profesní praxe oslovuje více než jiný. Závažným požadavkem však je, aby u každého okruhu dokázal(-a) stručně pojmenovat a výstižně charakterizovat základní pojmy a (a) některou ze starších, psychologických klasických teorií a (b) novější či soudobé teoretické přístupy k danému tématu a uvést jejich autory. Jako orientační ukazatel pro rozlišení starších a novějších teorií může sloužit i časové hledisko: v prvním případě půjde o ty, které vznikaly zpravidla do konce 70. let minulého století.

Pro studenty speciální pedagogiky je perspektiva učitele a rámec školy jako instituce pro přípravu otázek volnější, může být zaměněn za speciálního pedagoga a praxi SPC.

1. **Význam psychologie pro učitelství a pro vás jako pro učitele.** Psychologie jako věda. Předmět psychologie. Členění psychologických disciplín. Základní paradigmata a přístupy: biologický (fyziologický), behavioristický, psychodynamický, humanistický a fenomenologický, přístup tvarové psychologie, kognitivní přístup) a jejich vliv na pedagogické myšlení a školní praxi v historii i v současnosti. Školní psychologie (školní poradenská psychologie).
2. **Základní metody psychologie:** a) Metody výzkumu: experiment (přirozený a laboratorní), kvaziexperiment, ex post facto výzkum. Longitudinální a průřezový (cross-section) výzkum, korelační výzkum. Kvantitativní a kvalitativní výzkum. b) Metody získávání dat: pozorování, rozhovor, analýza produktů. Standardizované psychologické testy. Dotazníky. Etické aspekty výzkumu a získávání dat. GDPR. Práce s osobními údaji ve školní praxi.
3. **Osobnost učitele a osobnost žáka.** Determinanty osobnosti. Vliv dědičnosti a vliv prostředí v současné psychologii. Struktura osobnosti. Vlohy, schopnosti a nadání. Temperament a charakter. Zaměřenost osobnosti, motivace a hodnoty. McAdamsova teorie osobnosti. Životní příběh učitele, životní příběh žáka.
4. **Osobnost žáka a škola.** Uveďte možnosti ovlivňování osobnosti žáků ve škole. Pojmy Já (self), osobní identita, sebepojetí, sebehodnocení a sebevědomí. Pojem sociální role a druhy konfliktů rolí ve školním prostředí.
5. **Socializace, rodina a škola.** Proces socializace, jeho význam pro člověka a společnost. Role školy a rodiny v socializaci dítěte, rozdíly v rodinné a školní socializaci. Role v rodině, náročné situace v rodině. Vztah rodiny a školy z psychologického hlediska. Způsob komunikace mezi školou a rodinou. Uveďte rizika této komunikace a možnosti jejich předcházení.
6. **Učení.** Vymezení a vzájemný vztah pojmů: vývoj, zrání, učení. Hlavní činitele psychického vývoje. Oblasti vývoje a vztah mezi nimi (tělesná, kognitivní, sociální atd.). Význam učení pro život člověka. Základní druhy učení – senzomotorické, kognitivní, sociální. Základní principy učení – učení pokusem a omylem, vhledem, posilováním, nápodobou a identifikací. Učení a paměť. Vybraná klasická teorie učení a současné přístupy k učení (kognitivistické, konstruktivistické) – jejich charakteristika a představitelé.

7. **Vztah mezi učením a myšlením.** Druhy myšlení, vývoj myšlení a řeči. Kognitivní styly a učení. Hlavní kognitivní styly a styly učení. Současná kritika stylů učení. Diagnostika poznávacích a učebních stylů. „Vztah k poznání“ a jeho vazba na učební styl a na efektivitu učení. Efektivní strategie a taktiky učení. Metakognice. Autoregulace ve vztahu k učení.
8. **Motivace k učení, práce s motivací ve škole.** Teorie motivace, teorie potřeb. Motiv, motivační konflikt. Vnitřní a vnější motivace. Druhy motivace uplatňující se ve školním učení: poznávací, výkonová, sociální. Potřeba úspěchu a potřeba vyhnout se neúspěchu. Aspirace a aspirační úroveň. Diagnostika motivace a práce s motivací. Zásady využívání odměn a trestů. Vlivy snižující motivaci a školní výkon (nuda a strach ve škole).
9. **Školní prostředí a emoce, práce s emocemi ve škole.** Klasifikace emocí, projevy emocí, vztah emocí a potřeb, emocí a motivace, emocí a učení. Emoční regulace a její vývoj. Emotivita a temperament. Emoční poruchy.
10. **Kritická a senzitivní období ve vývoji, vývojové mezníky a škola.** Činitelé psychického vývoje. Periodizace vývoje a jeho různých aspektů (kognitivní vývoj, psychosociální vývoj). Vývojové potřeby, vývojové krize. Práce s vývojovými možnostmi a limity ve škole. Teorie raného citového přilnutí (attachment), psychická deprivace v dětství.
11. **Mladší školní věk.** Charakteristika dítěte před vstupem do školy a v mladším školním věku. Hlavní vývojové změny, zejména v oblasti kognitivní, sociální, emotivity a tělesných změn, charakteristika dítěte mladšího školního věku v psychologických teoriích (Erikson, Piaget). Význam školy v životě dítěte. Vztahy k rodičům, učitelům a vrstevníkům. Školní zralost a připravenost, jejich diagnostika a možnosti intervence. Možné problémy na počátku školní docházky. Spolupráce rodiny, školy a poradenských institucí (PPP, SPC, SVP).
12. **Starší školní věk, pubescence a adolescence.** Charakteristika období pubescence a adolescence. Rozdíl ve vymezení v české odborné tradici a v zahraniční literatuře. Hlavní vývojové změny, zejména v oblasti kognitivní, sociální, emotivity a tělesných změn charakteristika dítěte staršího školního věku v psychologických teoriích (Erikson, Piaget). Vztahy k rodičům, učitelům a vrstevníkům. Možné problémové projevy ve škole a jejich řešení. Poruchy příjmu potravy a sebepoškozování. Spolupráce rodiny, školy a dalších institucí (PPP, SPC, SVP).
13. **Školní úspěšnost a neúspěšnost.** Pojem školní úspěšnost – objektivní a subjektivní vymezení. Faktory ovlivňující školní úspěšnost. Teorie sociokulturního handicapu. Neurotické potíže žáků a škola. Diagnostika školní úspěšnosti. Opatření zvyšujících školní úspěšnost žáků ve třídě.
14. **Školní třída a škola.** Sociální skupina, třídění skupin. Skupinová dynamika (konflikt a kooperace). Fáze vývoje sociální skupiny. Skupinová struktura. Sociální pozice ve skupině a jejich diagnostika. Vedení školní třídy (autorita a moc učitele). Sociální klima třídy, sociální klima školy a možnosti jejich diagnostiky.
15. **Narušené vztahy ve školní třídě a ve škole.** Podoba a význam dobře fungujících vztahů ve školní třídě. Projevy narušených vztahů. Agresivita. Šikana (vymezení, fáze), její rozpoznávání a možní aktéři ve školním prostředí. Kyberšikana. Prevence narušených vztahů ve třídě. Intervence ve třídě s narušenými vztahy (úloha učitele, školního poradenského pracoviště a dalších institucí, vyhláška).
16. **Žák nadaný a mimořádně nadaný ve škole.** Nadání, talent, vlohy. Inteligence a její měření. Typy nadání a nadaných. Možnosti diagnostiky nadání (orientační; psychologická). Možnosti práce učitele, školy a školního poradenského pracoviště s nadaným žákem.
17. **Žák se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole - specifické poruchy učení (SPU).** Pojem specifické poruchy učení. Příčiny a projevy. Charakteristiky dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie a dyspraxie. Možnosti kompenzace a nápravy. Zásady práce s těmito dětmi ve škole (včetně role třídního učitele a školního poradenského pracoviště).

18. **Žák se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole - poruchy pozornosti, poruchy autistického spektra (PAS).** Příčiny a projevy. Charakteristika. Možnosti kompenzace a korekce. Zásady práce s těmito dětmi ve škole (včetně role třídního učitele a školního poradenského pracoviště).
19. **Žáci s problémovým chováním.** Pojem problémové chování a specifické poruchy chování. Možné příčiny problémového chování. Projevy problémového chování. Možnosti nápravy problémového chování. Postup školy vůči dítěti s problémovým chováním (včetně role třídního učitele a školního poradenského pracoviště).
20. **Komunikace a interakce ve škole.** Verbální a neverbální komunikace. Možné problémy v komunikaci mezi učiteli a žáky. Zásady efektivní komunikace učitelů s žáky, s rodiči a s kolegy.
21. **Sociální vnímání a poznávání ve vztahu mezi vyučujícími a studujícími.** „Chyby“ ve vnímání a poznávání druhých. Efekt prvního dojmu, halo efekt atd. Sebenaplňující proroctví (Pygmalion efekt a Golem efekt), jejich dynamika a důsledky pro žáka. Teorie mysli, kauzální atribuce a autoatribuce a jejich význam ve školním prostředí.
22. **Postoje, předsudky, stereotypy ve škole.** Složky postoje, utváření a změny postojů. Typy předsudků a stereotypů (genderové, etnické atd.), jejich vliv na komunikaci učitele a žáků, rodičů atd. Labeling. Možnosti postojové změny u předsudků a stereotypů u žáků a u učitelů. Rozvoj sociálních kompetencí a jejich souvislost s konceptem klíčových kompetencí.
23. **Diagnostika ve škole.** Význam diagnostiky v pedagogické praxi. Diagnostika žáka – předmět a postupy. Využívání různých typů norem v hodnocení žáků a různých typů hodnocení (zejména žáků se speciálními vzdělávacími potřebami). Diagnostika a autodiagnostika učitele – předmět a postupy. Možná úskalí diagnostiky a etický rámec diagnostiky ve škole. GDPR.
24. **Náročná životní situace v životě žáka.** Školní vzdělávání jako zdroj zátěže. Přejít mezi vzdělávacími stupni či vzdělávacími institucemi jako náročná životní situace. Pojmy frustrace, deprivace, stres, stresor. Způsoby zvládání stresu (copingové strategie). Druhy náročných životních situací u dětí školního věku. Životní krize. Neurotické obtíže žáků. Zásady krizové intervence.
25. **Náročná životní situace v životě učitele.** Psychologická náročnost učitelství a práce s ní. Profesionální vývoj učitele a jeho specifika. Syndrom vyhoření, možnosti jeho prevence a řešení (teorie, legislativa, praxe školy). Psychohygienu učitele.
26. **Inkluzivní výuková praxe a poradenství ve škole.** Školní poradenské pracoviště a jeho praxe: výchovný poradce, školní metodik prevence, speciální pedagog, školní psycholog, třídní učitel. Spolupráce s dalšími institucemi v psychologické perspektivě (pedagogicko-psychologická poradna, speciálně-pedagogické centrum, středisko výchovné péče aj).

Doporučená literatura z psychologie

- Atkinsonová, R. L. et al. (2003). *Psychologie*. Praha: Portál.
- Čáp, J., & Mareš, J. (2001). *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál.
- Drapela, V. J. (1997). *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál.
- Fisher, R., & Balcar, K. (2004). *Učíme děti myslet a učit se: praktický průvodce strategiemi vyučování*. Portál.
- Fontana, D. (2003). *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Portál.
- Hall, C. S., Lindzey, G. (1997). *Psychológia osobnosti*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Hayesová, N. (1998). *Základy sociální psychologie*. Portál, Praha.

- Helus, Z. (2004) *Dítě v osobnostním pojetí. (Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče.)*. Praha: Portál.
- Helus, Z. (2011). *Úvod do psychologie*. Praha: Grada.
- Hennig, C., & Keller, G. (1996). *Antistresový program pro učitele: projevy, příčiny a způsoby překonání stresu z povolání*. Portál.
- Hewstone, M., & Stroebe, W. (2006). *Sociální psychologie. Moderní učebnice sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Knotová, D. & kol. (2014). *Školní poradenství*. Praha: Grada.
- Krejčová, L., & Mertin, V., eds. (2010). *Pedagogická intervence u žáků ZŠ*. Wolters Kluwer ČR.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (Eds.). (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Langmeier, J., & Matějček, Z. (2011). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum.
- Lechta, V., a kol. (2005). *Terapie narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál.
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
- Mareš, J. (2013). *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2007). *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2011). *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: Portál.
- Pavelková, I. (2002). *Motivace žáků k učení: perspektivní orientace žáků a časový faktor v žákovské motivaci*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- Piaget, J., & Inhelder, B. (2001). *Psychologie dítěte*. Praha: Portál.
- Řezáč, J. (1998). *Sociální psychologie*. Brno: Paido.
- Sternberg, R. J. (2002). *Kognitivní psychologie*. Portál.
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie. Proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (1999). *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2001). *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. (2004). *Základy psychologie*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. (2005). *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Karolinum.
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Univerzita Karlova.
- Výrost, J.; Slaměník, I. Sollárová, E. (2019). *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*. Praha: Grada.